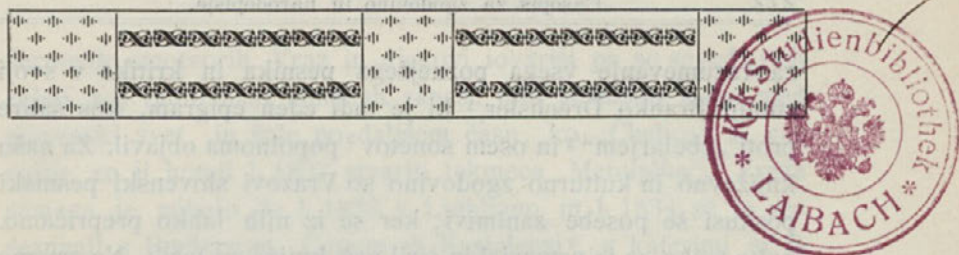

30
39234.

80/10

K. k. Studienbibliothek Laibach

Prof. L. Pintarica
hvala mi
Muller

Vrazove za tisk pripravljene slovenske pesmi. 03002h213

Objavlja dr. M. Murko.

Vraz je pisal Prešernu iz Gradca 19. novembra 1837, torej pred svojo preselitvijo v Zagreb, da se je že v spomladi prejšnjega leta pridružil navdušenim mladim Ilircem, in pravi dalje: „Mit Slovenien hab' ich es abgethan, zumal da ich auf meiner letzten Reise alle meine Schriften, die ich von dem Jahre 1832—36 in slov. Sprache besass, verlor. Seit dem vorigen Jahre schreibe ich nur Illirisch. Was Herr Kasteliz von mir besitzt, sind daher als ‚Opera posthuma‘ zu betrachten.“¹ Na podlagi tega pisma poročata A. Fekonja² in K. Glaser³ z obžalovanjem, da so se razen nekaterih malenkosti vsi Vrazovi slovenski pesniški izdelki izgubili. Na srečo je pa dobil Vraz svoje slovenske spise zopet v roke in z veliko Vrazovo zapuščino slovenskih narodnih pesni so prešli leta 1868 tudi oni v last Slovenske Matice, ki jih je bolje ohranila nego Matica Ilirska, oziroma Hrvatska svoje, kajti pri ti se je izgubila vsa „ilirska“ Vrazova ostalina, natisnjena in nenatisnjena, med drugim „cjelovite studije, najvažniji i najzanimljiviji svjedoci njegova kriticizma.“⁴

Med Vrazovimi narodnimi pesnimi je njegove obilne slovenske pesniške prvence zapazil prof. K. Štrekelj ter dal meni priliko, da sem jih karakterizoval v razpravi „Miklosichs Jugend- und Lehrjahre“.⁵ Bolj obširno je pokazal njih veliko važnost

¹ Dēla St. Vraza, V. 163, Ietopis Slov. Matice 1875, 165.

² Kres III. (1883), 617.

³ Zgodovina slov. slovstva II. 187.

⁴ B. Drechsler, St. Vraz, 156.

⁵ Forschungen zur neuen Litteraturgeschichte, Festgabe für Richard Heinzel, 535 sl. (ponatis 43 sl.).

za razumevanje vsega poznejšega pesnika in kritika v svoji studiji Branko Drechsler,¹ ki je tudi eden epigram, kos satire proti „čbelarjem“² in osem sonetov³ popolnoma objavil. Za našo književno in kulturno zgodovino so Vrazovi slovenski pesniški poskusi še posebej zanimivi, ker se iz njih lahko prepričamo, kako težko se je vstvarjal in širil naš književni jezik. Ne smemo se čuditi, da Prešeren nekih Vrazovih pesni, ki so mu ugajale (die meinen vollen Beifall haben), ni spravil v „Illyrisches Blatt“, kajti bile bi bralcem preveč nerazumljive (zu unverständlich), saj sta njih „štajersko narečje“ še Prešeren in Kastelic „včasih le na pol razumela“.⁴ Drechsler⁵ sicer misli: „Bilo je tu više netolerancije tadašnjih jezično-pravopisnih gloženja negoli istine,“ ali omenil sem⁶ že, da Prešernu in Kastelcu njih sodbe ne smemo zameriti.

Moglo bi se pač reči: sodiš preostro po objavljenih poskusih, ki jih Vraz ni namenil javnosti. Vendar ohranile so se tudi Vrazove slovenske pesni, ki jih je sam pripravil za tisk v „Kranjski Čebelici“. Graški krožek slovenskih romantikov, iz katerega sta prišla St. Vraz in Miklošič, se je sicer hotel, kakor Vraz⁷ sam pravi, otresti kranjščine in v duhu časa pisati v svojem narečju „po slovenskem, t. j. kak dober štajarski Slovenec govori“, ali v poetični praksi se je tudi graška mladina, ki je prihajala iz vinorodnih goric med Muro in Dravo, iz slavne „prlekovine“,⁸ oklepala hote in nehote vzora pesniškega jezika, ki ga je nahajala v „Čbelici“, posebno v Pre-

¹ St. Vraz, 29 sl.

² Tam, 14—15.

³ Tam, 32—36.

⁴ Letopis Matice slov. 1877, 158.

⁵ St. Vraz, 13.

⁶ „Ljublj. Zvon“ 1910, 37.

⁷ Džela V. 140.

⁸ Namesto prej se govori tam „prle“, t. j. prvlje, lep star komparativ, ki je tako značilen, da so dobili po njem „prleki“ svoj ime; primerjaj copaki za Čehe (co pak = kaj pa), sotaki za neke Slovake, jesteovci okoli Kostura v Makedoniji, ki govoré jesti namesto je itd. Tako je nastalo že v starih časih mnogo narodnih in plemenskih imen.

šernovih umotvorih. Vraz in njegovi tovariši pa so seveda tudi želeli, naj ljubljanski almanah zanese njih pesniško slavo med slovenski svet, in šele po daljšem času, ko „Čbelica“ ni več rojila, so ji hoteli l. 1837 stvariti tekmeča „Metuljčka“.¹ Vraza samega je mikalo že l. 1833 v Ljubljano in l. 1834 se je res seznanil s Prešernom, Čopom in Kastelcem², s katerimi si je od tega časa dopisoval.

Za Vrazovo sodelovanje pri „Čbelici“ nahajamo dokaze v njegovih pismih. Prvi je pač iz l. 1835, kajti v konceptu, ki je bil namenjen samemu uredniku, Kastelcu, pozdravlja Vraz³ na koncu Čopa in Prešerna ter pravi, da „niti učeni g. Čop“ ne bo razumel njegovih „ščrbekarij“. Po takem je bil Čop še živ ali Vraz še vsaj ni vedel o njegovi smrti (6. julija 1835). Zadnje bi bilo verjetno, ker obenem poroča Vraz, da je v Gradcu „ravno Volkmer na svétlo zišel“, in še v drugem nedatovanem konceptu⁴: „letos in ravno tega hipa je tukaj z Lajkamove tiskarnice zišlo delo najmre: „Pesme in fabule duh. gosp. Volkmera, izdal Ant. J. Murko“. Ta izdaja⁵ pa nosi letnico 1836, katero navaja tudi J. Pajek v životopisu A. J. Murka.⁶ To se seveda ne vjema z živim Čopom, ali tudi drugi podatki istega koncepta ne. Miklošič se imenuje „pravnik tretjega leta“ kar je bil l. 1834/35,⁷ in o A. Murku se pravi „nema še več 26 let“, kar daje l. 1835, ker se je narodil 8. junija 1809. Sicer pa je predgovor samega Murka podpisan „V' Gradci 2. Januara 1835“. Volkmerjeve „Fabule ino pésmi“ so torej izšle l. 1835. Moglo bi se misliti, da še le proti koncu leta in da jim je knjigar po znani navadi pritisnil že prihodnje leto, ali to se ne strinja s

¹ St. Vraz, Dĕla V. 156, 159.

² B. Drechsler, St. Vraz, 10, 11.

³ Dĕla V. 145—148.

⁴ Tam 149.

⁵ Glej natančni naslov, Fr. Simonič, Slovenska bibliografija, 572.

⁶ Letopis Matice slov. 1880, 245.

⁷ Moj spis Miklosichs „Jugend- und Lehrjahre“, 25 (v ponatisu, Heinzel-Festschrift, 517).

podatkom, da je bil Miklošič takrat pravnik tretjega leta.¹ Po takem je letnica 1836 nastala po pomoti ali pa iz prevelike knjigarjeve spekulacije.

Smemo torej sklepati, da je pred Čopovo smrtjo ali pa ne dolgo po nji nastal koncept pisma, v katerem Vraz prosi „za božjo voljo“, naj mu Kastelic vrne „šušmarije“, poslane po Smoletu za natisk v „Čbelici“, ker so nerazumljive kakor Jean-Paulovi spisi ali pa Apokalipsa in jih hoče poboljšati. Istem pismu pa je Vraz „priklenil“ za „Čbelico“ pesmi „od treh akademikov, kateri se vseh slovenskih jezikov učijo“, in še „šest narodnih pesem, ktere prosim z oglasom vred v „Čbelico“ postaviti.“ Ta „oglas“ je bila gotovo Vrazova pesen, speta v duhu narodnih pesni, torej odmev, jek, odziv, po primeru Fr. L. Čelakovskega, ki je izdal svoj „*Ohlas písni ruských*“ l. 1829. Vraz si je nekaj iz te knjige prepisal (Ostalina zv. XVII, l. 88) in v njegovi ostalini (tam, l. 95) se nahajajo tudi „Odglaški“. Ime je torej na koncu nekoliko prikrojil slovenskemu jeziku, ali rabil je tudi izraz „Pesničke v duhi narodnem“ in ena taka njegova se je tudi ohranila v Kastelčevi ostalini (gl. dolej „Prelja“).

Kdo so bili oni trije akademiki, ne vem, pač pa javlja Vraz² v istem letu 1835., da je Miklošič „že mnogo v vrstnem in prostem spisal peru“ (t. j. poeziji in prozi) za „Kranjsko Čbelico“ in neki drugi časopis³, „kterega bo sam redigoval“, in med štirimi akademiki, ki so se pri njem „rosiski“ učili, imenuje Ivana Dragutina, t. j. Šamperla⁴, ki „bo tudi v Čbelico neke drobtine dal“.

¹ Cenzurnih aktov iz te dobe, ki bi nam pri rešitvi tega vprašanja dobro došli, arhiv štajerskega namestništva ne hrani več.

² Dĕla V. 149.

³ Ime tega časopisa bi bilo „Cvetice“ (I. Macun, Književna zgodovina Slovenskega Štajerja, 93). Dne 2. aprila 1837 piše Vraz, da sta on in Miklošič pripravljala „einen Rivalen der „Čbelica“, der mit ihr um die Gunst der Blüthen buhlt“, in je Miklošič pisal tudi nekaj, „jedoch weiss ich nicht den Namen dieser Blüthen“ (Vraz, Dĕla V. 156, 157).

⁴ Gl. K. Glaser, Zgodovina slov. slovstva, II. 191, 258.

Najbolj važno pa je za nas, kar je pisal Vraz Prešernu¹ 2. aprila 1837: „Die auf dem beiliegenden Halbquartblatte enthaltenen 4 Stücke bestimme ich für die „Čbelica“, gesetzt, dass sie Herr Kastelic nicht des Serbismus oder gar des Russismus beschuldigt; soll das der Fall sein, so überlasse ich sie gänzlich Deiner Willkühr: Du kannst sie krainisieren oder ad acta legen etc.“ Ta rokopis (imenujmo ga **B**) se je ohranil med Kastelčevo zapuščino v ljubljanski licejski knjižnici, kjer se nahaja v zvezku „Slovenische Volkslieder gesammelt von Michael Kastelic“ poseben zavitek „St. Vrazove pesmi za Čbelico“, na kar me je najprej tudi opozoril prof. K. Štrekelj.

Pred seboj imamo dva zložena četrtinska lista, torej štiri strani male osmerke, napisane s črnilom v novem „češko-ilirskem“ pravopisu, v „gajici“, ki še pa Vrazu vendar ni gladko tekla, kajti na drugi strani v sonetu „Perjateljima na tujem“ piše razfpét (verz 2.) in sburkano (14), torej Bohoričev *f* in *s* za *s* in *z*, v sonetu „Ples“ v. 3. pa je slatim popravljeno iz slatim. To kaže, da rokopisa nikakor ne moremo staviti v začetek l. 1835, kajti novi „pravopis“, ali bolje povedano črkopis, je začel sam Gaj uvajati v „Danici“ še le od 14. marca² in Vraz sam je pisal svoje pesmi v bohoričici še 12. in 25. „malega travna“ (gl. dolej). Nekatero besede je tolmačil Vraz na stranh prvih treh pesmi, pri zadnji pa na koncu (tiskajo se zdolej brez znamenja). S svinčnikom pa je pisal popravke v tekstu in glose na robeh M. Kastelic, ki je enako in vendar še v mnogo večji meri popravljval tudi druge rokopise za „Čbelico“; nemške prevode manje znanih slovenskih besed je pisal pri tem z „nemškimi“ črkami (ti popravki in dostavki se bilježijo s K). Glosirane besede in deloma tudi druge so z rdečim svinčnikom podčrtane.

Na 4. strani nahajamo ta odlomek Kastelcu namenjenega pisma:

¹ Džla V. 158, Letopis Matice slov. 1875, 164.

² Gj. Šurmin, Hrvatski preporod, 211.

Diese Lieder überschickte ih Ihnen, theuerer Freund. bereits durch Herrn Ahčín (ni fallor), jedoch in einer noch schwächern Hülle. Wenn sie noch nicht unter der Presse sind, so bitte ich wol verbindlichst, sie im vorliegenden Gewande zu substituiren. Wenn ich Ihnen noch mehrere geschickt haben sollte so bitte ich si[e] bis auf die 12 Stück Nationallieder zu ignoriren. Die Unterschrift bleibt J. C. nach Ihrer Orthographie J. Z. ich schrieb hier nach der čeho-ilirischen, weil sie mir Gewohnheit ist, und weil ihr unsere Jugend, selbst der junge Greis M...¹ und Herr Professor Quas, der sie vielmał grüset, hold sind. — Der 23jährige Übersetzer Navuk v. peldah² ist hingegangen, unde nemini redditus(!) Er ist der Verfasser der durch H. Ahčín unter dem Nahmen Iršovčan überschickten Lieder. H. Dr. Pefhern —

Iz vsega razvidimo, da je Vraz vsaj trikrat poslal pripevke za „Čbelico“, najprej po Smoletu, drugikrat po nekem Ahčínu in slednjič po Prešernu. Eden prvih dveh rokopisov (imenujmo ga *A*) je še ohranjen na dveh četrtninskih listih, ki sledita rokopisu *B*; na prvem, katerega dolnja polovica je popisana v treh stolbcih, nahajamo prvo pesem „Žalostnica“ rokopisa *B* brez začetnih dveh verzov pisano „v Radgoni 12. malega travna 1835“, drugo izvirno pesen brez prve kitice, zapisano „v Ilovcih 25. malega travna“, in s številko IV. označeno „pesmičko v duhi narodnem“; na drugem lističu pa nahajamo šest narodnih pesen s številkami II., III., V., VII., (gl. Štrekelj, Slov. n. p. I. 125) X., XI. Ves rokopis *A* še je na-

¹ Anton Murko, ki si je s svojo slovnico (1832) in s slovarjem (1833) pridobil velike zasluge za slovenski književni jezik posebno na Štajerskem, ali ni mogel slediti višjim pisateljskim težnjam svojih rojakov. V stvari so se precej tako razlikovali kakor na Kranjskem privrženci Metelka—Kopitarja in pa Čbeličarji.

² Lepe zgodbe in koristne povesti za otroke od P. Ilga Jaisa.. poslovenil Janez Dragotin Šamperl (gl. Simonič, Slov. bibliogr. 174). Šamperl se je narodil 17. maja 1815, umrl pa 21. avgusta 1837, (Jož. Pajek, Kres III., 45) torej je bil le 21 let star. Kriva je tudi oblika Iršovčan, kajti občina, v kateri leži njega rojstni kraj Gomila, se zove Iršovci (v fari Sv. Urbana pri Ptujju).

pisan v bohoričici, kar se dobro vjema z aprilskim datumom dveh izvirnih pesni. Kakor se vidi v rokopisu *B* popravljene izvirne pesni niso bile vse v enem prejšnjih rokopisov, ampak Vraz je izbral izmed prej poslanih pesni štiri, katerim je popravil zunanjo obliko (Hülle).

Žalostnica.

Rokopis B.

Rokopis A.

<p>I.</p> <p>Bla si mlada, bla si prosta,
 ko, ki ne še sonce sulic
 vanj sipalo rožin cvét,
 ko ki ziljeni metulic
 5 gane krilca v ran polet —
 tíf mi dala móke dosta
 ktere čutil dolgo let.</p> <p>Dala sercu móke dosta;
 kmalo vrelo, kmalo stalo
 10 medlevaje nekokrat,
 ustne péle Tvojo hvalo
 kim nektara néhtla dat.
 Tvoja šega lépa prosta —
 misel neče je nehat.</p> <p>15 Tvoja šega lépa prosta —
 al istina, al bla šenja?
 proč je proč na véke proč,
 slaba lé ostala tenja
 spet se skrila zarja v noč:
 20 to mi dalo móke dosta,
 da je v cvétju cvét že proč.</p> <p>To mi dalo móke dosta,
 kar ni vtergala smert niti
 prej ko huda bórja cvét,
 25 sméla b' z božjih skledic piti
 v raj pernesši čisti cvét.
 varóh bila b' Ti tam prosta
 men do kraja stliskih lét.</p> <p>J. C.</p> | <p>I.</p> <p>va-nj lípalo, róshin zvet.
 ko, ki brsh — sliljen metulik
 genóí krilze v ran' polet —
 kó mi dala móke dofta,
 ktero zhutim dolgo let.</p> <p>Dala írzu móke dofta;
 kmal íkakalo, kmal ípset ftalo,
 medlevaje nekokrat,
 ustne péle tvojo hválo
 kim hladila néhtla dat. —
 Tvoja fhega lepa prosta,
 mífel ni jè mozh nehat.</p> <p>Tvoja fhega lepa prosta —
 bla l' istina, bla lí fenja?
 Prozh je prozh na veke prozh;
 le oftala yboga tenja
 fe sakrila sarja v nozh:
 to mi dalo móke dofta
 kaj s popikó zvet she prozh.</p> <p>To mi dalo móke dosta,
 kaj ni vtrgala fmrt niti,
 prej ko sgodna burja zvét;
 fméla b' s boshjih íklediz piti
 nefhí v raj tvoj zhíst polet:
 varuh bla bí dufha profta
 tam do konza vezhnih lét.</p> <p>V. Z. v Radgoni 12. dan malega travna 1835.</p> |
|--|---|
- B. ¹ prosta = nedolžna. ² ki — ko A. ³ prvotno: ostala je le. ⁴ prvot-
 K. ⁵ sipalo, K. ⁶ liljek = Puppe K. ⁷ no: s. popikoj.
 metulic, K. ⁸ k' gane K. ⁹ tíf (?), to-

rej tis K. móka == bol, žal, rana. ¹³
 črta je popravek črez piko. prosta,
 K. ¹⁴ K' misel K. ¹⁶ prvotno: Bla
 istina, bla—li senja. Bla K. ¹⁸ tenja
 = Schatten K. ²⁰ Sméla K. piti, K.
²⁸ stlisko = schwankend = glitzend.

B II.

Sonet.

Perjateljima na ptujem.

Vi v mislih sta mi, kdar mi misli vlastne;
 ki sta mi kar razspét Bog pušavniku,
 kar vèlblód v morji pesnatem pótniku,
 golóbu oko golóbice strastne;
 Kì sta mi kar so ranjenemu mastne
 hladila, kar kip ljube ljubezniku,
 kar vetrec samem cvetu, kar vózniku
 perjateljkinje v ječí misli lastne.
 Še v misli Vama, zvesta ko trojica
 smo prosti rajali v Slovenskem zraki
 prepólne serca vlasti, serdec lica?
 Kje sta dušící? Oh blodimo, gorje!
 v različnih krajih ko tri ladje v tlaki,
 ki razložilo jih sburkano morje.

J. C.

Prijateljima er črez pri. — 1 vlastne = domače. 2 razspet Bog
 = crucifix. f je vstavljen pri popravljanju. — 3 vèlblód = camelus. —
 4 golóbice, prvotno je stal ostrivec nad i. Strast = Leidenschaft. — 5 ki
 sta mi to, kar ranjenemu K. mastne Balsam K. — 7 vóznik = taj ki je
 v ječí (vózo) zapert, kar je vóznfku K, vózniku Kerker (!) K. — 9 tro-
 jica t nad T. trojica = trije. — 12 blodimo = irren K. — 13 tlaki =
 Drangsal (!) R.

B. III.

Sonet.

Ples.

Nad cvétnjem Ti lepò metulj perheče;
 prešerna noga malo se ga tekne,
 koj spet jo s zlatim truplom vred odmekne
 ter v zrak ko pisan robec odmigeče.
 Lepò vetrič s pečolatom trepeče,
 ko rado dekile ga od lic zamekne —
 če stopne, se naduje, ter spet vklekne,
 al lepše Ona ko na raj se vteče.
 Ni vidit tej plesavca, tal ne hiže,
 le jeno glávico, ko ura nogi,
 ter nadrinjak ki ga serce pódize.

Kak se verti! za njo pogléd se spuša,
in vsaka misel se zapleta v krógi,
da zadnič skor ne vém, kam mi je duša.

J. C.

1 ti K. perhetati = ferfoleti. perheče = flattern K. — 3 zlatim iz slatim. — 6 zamekne iz od — 7 nad spet nekaj nečitno s svinčnikom kakor sich. vklekne nad v kakor o. vklekne zusammenfallen K. — 8 se vteče = zateče K. — 9 Ni iz Ne. tej nejasno, moglo bi biti lej. tal, K. hiža per nas toliko ko per Vas hiša. — 13 króg gerški γόρος nemški Reigen.

B. IV.

Sonet.

Razloženi.

Let dolgih, dekle, dvojka že pretekla,
Nestorove bi se mi biti zdele;
da neb' lasjè in lica cvetja mele,
ter gladka brada mlajšega me rekla ...
Oh pojđ po me posvétnega zsréd pekla,
kam nekšna m' cape na pogled debele
moč pervezavši z zvol,ene dežele,
če ravno branil sem se, me odvlekla.
Kje si mi Ti? Króg mene so device,
a jaz ko drug Odysej le kraj brega
obračam proti jugu s srcom lica ...
Domačega dimù zaglédat nega,
jám v mramor še spremenil se na klopi
gledáje skoz po svoji Penelopi.

J. C.

6 cape Binde K. — 7 v rkp. pogrešno — pervazavši. — 12 nega, lokalisem namesto ni. — 13 jám skraćeno nam. ja bom, kak Polaki ja m nam. ja siem (!). to (e?)ga se v narodnih pesnih več najde.

A. II.º

(Prva kitica se ni ohranila).

- 2 V kakim sdaj shiviva, vreme
bó se brsh sakrilo v mrake:
pop ti djal pelinza feme
v frze — fhkoda dufhe take! —
- 3 5 Prozh dó fladki té priliski
néfh net okom m' ljubít fméla;
finek vífil bó na siski,
s mlekom kral lépoto téla.
- 4 Zhuj! — ker bofh presgodej fama,
10 men presgodej vezhni zhafi:
fkleni k febi me rókama,
trikrat vij kol mene lafi.

- 5 Naj fhriz tvojga moje óko,
naj na frzu frze vpije
15 naj ogènj, ki fpi globoko,
uftna s uftnicoj prelje.
- 6 Dovolj fhe mi toti vshitek
kratek vshitek, té pa — frezhno —
té naj fpreme me pozhitek,
20 ki me v vlaft premekne vezhno.
- 7 Ko bóm she namir na blanji
leshal bléd nafkrish — rokama,
fpet, zhe mal v pófvètni sanji
blo ti vshitka, sbud' ga nama.
- 8 25 S liza pezholat mi sgoni,
— náj fe ftrafhit uftne modre! —
uftam ufta fpet povrni,
koj bófh oshivela odre.
- 9 Begnóla bó fmrt fplafhena,
30 (Kreposti fe ogne hudo,)
dok kre mene bofh, ljublena
nebó djala me pod grudo!

V Ilvozih 25. malega travna V. Z.

* Številka je moja. ** Številke kitic se nahajajo v izvorniku, s številkami od 5 do 5 štejem verze. — 5, 2 vpije — bije K. 4 ustnico K. — 8, 2 náj fe ftrafhit fürchte nicht K. modre blau K. — 8, 4 odre Bahre K.

A. IV.*

Pefmizhke v duhi narodnem.

1. Prelja.

„Brni, brni kolovrat
naj fi fpredem rokovad,
glaf' fe glafi pefmizhka
naj prisovem ljubega.*
Príde ljub', fe vtrga nit,
hvale nebo sadobit:
perotnico kregala,
ljubega objemala.

* Številka v izvorniku. 2 rokovad — kodela K. — 5—8 pride lju-bi, zadi skrit, kušne v usta — vtrga nit. K. Konec je pe takem Kastelic pokvaril.

Vraz in Kastelic sta s svojimi glosami in popravki že pokazala oblike in besede, ki so bile kranjskemu Slovencu ne-

razumljive ali mu vsaj niso mogle ugajati. Ostalo pa je še marsikaj, kar je treba v glavnih potezah omeniti.

Za boljše razumevanje teh tekstov moramo pa najprej vedeti, da znamenja nad samoglasniki večkrat ne kažejo naglasa, ampak izgovor. Tako predstavlja *š* zakrit samoglasnik, ki ga Vraz sam piše tudi z *u*: *varóh* B I. 27 = *varuh* A (primerjaj *mačóha*, St. Vraz, Narodne pesni ilirske, 78), *bórya* B I. 24, kar je Vraz naravnost pokvaril iz *burja* A; *genól* A I. 5, *begnóla* A II. 29, *ne bó* A II. 32, *koj bóš* 28, *rókama* 11 (: *sama*) *kó bóm* 21 nimajo naglašene *o*, v primerih kakor *bó se* 2 je ta naglas le postranski, ki se nahaja v verzih. Tudi *é* ni vselej naglašen: *lépoto* A II. 8 čitaj *lepóto*. Posebno čuden je ostrivec pri vzhodnoštajerski (glej dole) enklitiki *dó* (= bodo) A II. 5 in pri kratko naglašeni besedici *te* = tedaj: *té* A II. 5, 18, 19. Bolj razumljiv je po starem slabem pravilu krativec brez naglasa: *ni jě* A I. 14, *vózniku* B II. 7 (: *pótniku*, ljubezniku). ¹ rabi Vraz samo pri skrajšanih besedah: *jám* B IV. 13 = ja bom, *něš* A II. 6 = ne boš, *náj* A II. 26 = nehaj, *kím* B I. 12 = kojim.

V glasoslovju se najbolj opaža vzhodnoštajerski *e* namesto polglasnika za kranjski *á*: *senja* B I. 16 (: *tenja*), *tekne* B III. 2, *odmekne* 3, *samékne* 6 (: *vklekne*), *premekne* A II. 20; vendar tudi *sanji* A II. 23 zaradi rime: na blánji. Sém spada tudi *genól* A I. 5, ker je *e* naglašen, kar je Vraz tudi primerno pokranjčil: *gane* B II. 5.

Za polglasnik piše Vraz enkrat po kranjskem vzorcu *i*: *nadrinjak* B III. 11 — nádrnjak (glej Pleteršnik Slovar) iz nadra (= nedra) + *e* n + jak.² Beseda se nahaja tudi v Vrazovih Narodnih pesnih (str. 72), odkoder ima Pleteršnikov Slovar krivo razumljeno obliko *nadrínjak*. Ritem narodne pesni, še bolj pa Vrazovega soneta kaže jasno, da nosi *a* naglas.

Kre mene A II. 31 = kraj.

¹ Primerjaj tablico v Vrazovih Narodne pesni ilirske, XIX.

² Miklosich, Vgl. Gr. II. 244.

Zmehčan *n*, *l* sta se v vzhodnoštajerskem narečju izgubila: *sadnič* B III. 14, *jeno* 10, *ljublena* A II. 31. *š* za *šč* (pušavniku B II. 2, spuša B III. 12) Kastelca in Prešerna ni motil, ker gorenjščina ima isti prehod. Več občutka je imel književni kranjski jezik za neodkrhan *i* na začetku: *mele* B IV. 3 = imele, *s svoljene* dežele 7 = iz izvoljene.

V duhu vzhodnega narečja je samoglasniškemu koncu pri-taknjen *j*: *tij* B I. 6, *tej* (ako ni lej) III. 9. Vzhodna, naravnost kajkavsko-hrvaška¹ je končnica *ic*: *metulic* B I. 4 = metulik A, za metuljek, metuljček. Za takratno književno kranjsko končnico *ic* rabi seveda Vraz *ec*: *vetrec* B II. 7, *robec* B III. 4.

Vzhodnoštajerska je zloženska *rokovad* A IV. 2, bolj pravilno *rokovat* (Pleteršnik, Slovar) za *rokovět* Handvoll, ein Bündel Flachs, staroslov. *řakojětъ*, *řakovětъ* iz roka + *jěti* (jem-ti).² Oblika je nastala po analogiji besed *hvat* = 1. seženj, vzhodnoštajersko. 2. Griff, *hvatati* greifen. Na vzhodnem Štajerskem nahajamo še več takih dvojnih oblik, n. pr. *branovlak*, *branovlêk*³ *Wagendrittel*, *návelj*, *nával*⁴ *kegelförmiger Haufen Heu*.

Izmed oblik je treba omeniti: dat. *jugi* B IV. 11 namesto *jugu*, *samem* cvetu B II. 7; lokale na *i*: *v morji* B II. 3, *sraki* 10, *krogi* B III. 13, *zizki* A II. 8, vendar *na srcu* 14; instr. *s sercom* B IV. 11, *s ustnicoj* A II. 16. Kastelca in Prešerna so takrat še lahko motile vzhodne oblike zložene pridevniške sklanje: *mlajšega* B IV. 4, *posvetnega* 5, *domačega* 12, *ljubega* A IV. 4, 8 itd. namesto — *iga*

Vzhodnoštajerska posebnost je *nega* = *ni* v negativnih eksenscijalnih stavkih⁵: *Domačega* dimù *zaglédat nega* B IV. 12. Enake so oblike pomožnega glagola *bodem*: *jám* = *ja bom* B IV. 13; *nêš* = *ne boš* A II. 6, *dó* = *bodo* A II. 5.

¹ M. Valjavec, Rad jugoslav. akademije, kn. XLVI, 73.

² Miklosich, Etymol. Wb. 103.

³ Miklosich, Vergl. Gram. II. 386.

⁴ M. Valjavec, Rad jugoslav. akademije, kn. XLV, 104.

⁵ Prim. mojo razpravo: Enklitike v slovenščini, Letopis Slov. Mat. 1891, str. 21; 1892, str. 62; Archiv für slav. Philologie, XIV, 101—103.

Sicer ima tudi kranjščina podobne oblike, vendar te je treba tolmačiti iz enklitičnega skrajšanega *bom*, pri vzhodnoštajerskih pa ves paradigma *-m, -š, -de; va(ve), ta(te); mo, te, do* te iz enklitičnega *bodem*, kar dokazujejo posebno oblike *-deš, -de, do*.¹

Vzhodnoštajerski je adverb *tè* = tedaj: proč *dó* sladki *té* prilizki A II. 5, *té* pa — srečno 18, *té* naj sprejme me počitek 19, tej (?) B III. 9.

Vzhodna posebnost je veznik *kaj* iz *ka* (prim. Vraz Nar. pesni 72: Ona postavi vahte tri, ka njoj od moža rekle bi) v pomenu *da* in *ker*: To mi dalo móke dosta *kaj* s popikó cvet že proč A I. 20—21 = *da* je v cvétju cvét že proč B; To mi dalo móke dosta, *kaj* ni vtrgala smrt niti A I. 22—23. Ta *kaj* je Vraz v drugi reakciji (B) mehanično pokranjščil v — *kar!* Na vzhodnem Štajerskem se res govori *kaj* za relativni *kar!* Prvotni pomen iz *nehaj* skrčenega *nâj* (glej Pleteršnik, Slovar) je Vraz tudi prevzel iz svojega narečja: *nâj* se strašit ustne modre A II. 26, s Kastelčevo pravilno prestavo: fürchte nicht.

Iz besednega zaklada so prave vzhodnoštajerske posebnosti: *capa* B IV. 6, *dok* A II. 31 = dokler, *móka* BA I. 6, 22, za kar je književni jezik sprejel hrvaško-srbsko tujko *muka*,² *nekokrat* B I. 10 v pomenu manchmal (Pleteršnik, nekikrat einmal, einst), *pečolat* Flortuch B III. 5, A II. 25 (glej Pleteršnik pačolat), *prhetáti*, -čem-flattern B III. 1 (primerjaj *prhútati* pri Jurčiču), *tenja* Schatten, *vóznik* jetnik B II. 7: Semkaj spada tudi *odmigeče* B III 4, ker v zahodnih krajih se glasi sedanjik glagola *migetáti*, *migetám*. Vzhodna beseda je tudi *tenja* (ein bestimmt begrenzter) Schatten, Schattenbild (Pleteršnik, Slovar), kajti Janežič in Cigale imata jo le iz vzhodnih virov.

¹ Tam, Letopis 1891, str. 41—43; 1892, 69—70; Archiv, 107—111.

² Glej moj članek „suženj, muka“ v časopisu Wörter und Sachen I. 110.

Mnogokrat izpušča Vraz sedanjikove oblike pomožnega glagola *biti*. V duhu slovanskih jezikov (izvzemši ruskega, ki je vse te oblike izgubil) in tudi našega se izpušča pomožni glagol tretje osebe pri participijih, n. pr.: (srce) kmalo vrelo, kmalo stalo B I. 9, to mi dalo móke dosta B A I. 20, 22, ustne pele tvojo hvalo 11. Sicer pa tudi te konstrukcije niso pri nas navadne, popolnoma nemogoči pa so stavki: Kdar (so) mi misli vlastne B II. 1, Še (je) v misli vama 9. Enako se v slovenščini tudi ne more izpuščati pomožnik prve in druge osebe: tij (ti si) mi dala móke dosta, ktere (sem) čutil dolgo let B I. 6, 7 = kó mi dala móke dosta, ktero čutim dolgo let; ustne... kím nektara nehtla dat B I. 3, to je: katerim nektara nisi hotela dati. Ta sintaktična posebnost, ki se nahaja v vseh znanih Vrazovih slovenskih pesnih, dokazuje samo, kako težko se je Vraz boril z jezikom; morebiti je nanj vplivala tudi ruščina.

Jako malo nahajamo v tukaj natisnjenih Vrazovih pesmih slovanskega tujega blaga, čemur se čudimo, ako pomislimo, da je bil Vraz pri Kastelcu na slabem glasu zaradi „serbizmov“ in „rusizmov“. Tu jih skoro ni. Iz dubrovniško-dalmatinskih pesnikov si je Vraz izposodil *kím* B I. 12 = kojim, katerim, od Srbov in Rusov je bržkone vzel pridevnik *strasten* leidenschaftlich B II. 4. Zanimivo je, da so si Vraz in njegovi graški prijatelji izposodili za *domovino* od Čehov *vlast*: prepolne serca vlasti B II. 11, ki me v vlast premekne večno A II. 20, misli vlastne B II. 1 = vaterländische Gedanken (prim. misli *lastne* 8). Tudi gen. plur. *serdec* B II. 11 sta zakrivila češčina¹ in ruščina in pa Vrazovo etimologizovanje. Čudimo se Kastelcu, da se mu je zdelo potrebno *ustne modre* A II. 26 glosirati s blau.

Tudi te pesmi dokazujejo, kako se je Vraz hoté in nehoté vedno bolj oklepал književne kranjščine, posebno pesniške. Proti duhu njegovega jasno polnoglasnega narečja so mnoge elizije z apostrofom in brez njega: ran' polet A I. 5, ran B, dat B A I. 12, nehat 14, b' 25, 27, men 28, A II. 10, neb' B

¹ J. Gebauer, Historická mluvnice jaz. čes. III. 1. 157.

IV. 3, m' (= me!) 6, A II. 6, skor B III. 14, pojd IV. 5, zbud' A II. 24, glas' se A IV. 3, ljub' 5.

Take skrhane oblike so seveda dobro došle Vrazovim verzom v staršem in mlajšem rokopisu. Enako je rad rabil tudi kranjski naglas na pr. lepò B III. 1, 6, dimù IV. 12, genitiv, ki je na vzhodnem Štajerskem popolnoma neznan.¹ V rokopisu A še je Vraz po izgovoru svojega narečja pisal samoglasniški *r*, v rokopisu B pa že dosledno v duhu kranjskega književnega jezika *er*.

Sploh opazujemo, da je Vrazov jezik v rokopisu A mnogo bolj enoten in prikúpen, ker se je držal bolj dosledno svojega lepoglasnega domačega narečja. V končni redakciji je jezik bolj mešan in marsikaj je Vraz popravil na slabše.

Vidimo torej, da je Vraz popuščal svoje vzhodno-štajersko narečje in se približeval književni kranjščini. Ko bi bila „Čbelica“ dalje izhajala ali ko bi bila Miklošič in Vraz res začela izdajati svoj časopis, bi bil občni slovenski književni jezik že takrat napravil velik korak naprej in bi bil bržkone sprejel še mnogo več vzhodnoštajerskih posebnosti nego jih je pozneje prevzel iz Miklošičeve slovnice in iz njegovih srednješolskih beril. Ali za slovensko književnost še ni bilo ugodnih razmer niti na Kranjskem niti na Štajerskem. Vraz pa je bil že v Gradcu samo književnik in za to ga je mikalo v Zagreb, kjer je upal najti in je tudi našel pravo torišče za svoje delovanje.

Z jezikom pa se je Vraz na Hrvaškem ravno tako boril kakor na Slovenskem in dolgo, deloma pa nikoli ni našel prave oblike za izraz svojih pesniških misli. Tudi zato imamo poučen primer v zgorej objavljenih pesnih. A II. opeva slovo od iste idealne ljubezni kakor pesen „Preprošenoj“, ki jo je Vraz objavil v ilirski odeji v „Prvem lištju“ zbirke „Gusle i tambure“ l. 1845.² Vraz je bil takrat vendar že na vrhuncu svojega ilirstva, ali koliko sledov še je ostalo v nji po sloven-

¹ V. Oblak, Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen.

² Dĕla II. 18—20.

skem izvirniku! Omenil sem že tragiko Vrazovega življenja¹, da se ni narodil v narodu, ki bi bil imel že svoj dovršen književni jezik. Kaka škoda je bila Vrazovih pesniških darov, ki se vsled tega niso mogli razvijati, dokazujejo tudi te „Čbelici“ namenjene pesni. Koliko lepih misli je v njih, kako plastično so večkrat izražene! In hitro prva (Žalostnica) nam kaže, kako je mladi Vraz že takrat obladal težavne romanske poetične oblike. Pred seboj imamo štiri kitice po sedem verzov, izmed katerih se 1. in 6. z isto rimo ponavljata v vseh nespremenjena ali nekoliko spremenjena, torej kot refrain. Različne rime kažejo 2. in 4., 3. 5. in 7. verz, torej: *a b c b c a c | a d e d e a d |* itd. To je nekak francoski *rondel*, ali temu podobnega ne nahajam v pristopni mi literaturi². Vrazovi slovenski soneti s svojim izraznim jamskim ritmom (samo v *B II. 12—14* ga ni) se pa lepše čitajo nego poznejši ilirski s pretežno trohajskim, v katerih se slogi na laški način bolj štejejo.

Vrazovi slovenski prvenci so torej v marsičem zanimivi in vsa njegova slovenska pesniška ostalina zasluži, da se enkrat kot celota preišče in tudi izda.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000443261

¹ Ljublj. Zvon 1910, 37.

² Primerjaj posebno J. Minor, Neuhochdeutsche Metrik, 502 in E. O. Lubarsch, Französische Verslehre 375 sl.

